

Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka

Seminarski rad iz predmeta:
Kultura ljudskih prava

*Pravo na slobodu mirnog okupljanja
i slučaj Parade ponosa 2011. godine*

Student:

Boban Stojanović 679/08

Mentori:

prof. dr Đorđe Pavićević

Tijana Dokić

maj 2012. godine

Sadržaj:

Uvod.....	3
Sloboda okupljanja kao ljudsko pravo.....	3
Pravne garancije prava na slobodu mirnog okupljanja.....	4
Parade ponosa - praksa i Parada ponosa 2011. godine.....	5
Zaključak.....	9
Spisak korišćene literature.....	10

Uvod

Ovaj rad se bavi pitanjem da li je rešenjem Ministarstva unutrašnjih poslova da zabrani održavanje skupova za 01. i 02. oktobra 2011. godine (među kojima i Paradu ponosa zakazanu za 02. oktobar) prekrešno pravo na slobodu mirnog okupljanja. Rad ima za cilj da prikaže da ovo rešenje nije doneto u skladu sa međunarodnim deklaracijama i konvencijama koje je Republika Srbija ratifikovala i na sebe preuzela obavezu izvršavanja, kao i da nije u skladu sa unutrašnjim pravnim poretkom.

Zanimljivo je reći da je ovo četvrta parada koja je pokušana da se održi, a da je samo jedna zaista i održana; jedna je prekinuta nasiljem, jedna je otkazana jer je usled nemogućnosti policije da garantuje bezbednost na predviđenom mestu predložena promena lokacije, a poslednja iz 2011. godine je zabranjena i na nama je da u radu prikažemo kako je Republika Srbija rešenjem o zabrani parade načinila povredu ljudskih prava.

Sloboda okupljanja kao ljudsko pravo

U teoriji - sloboda okupljanja, kao i sloboda izražavanja i udruživanja se nalaze između političkih i građanskih prava. Ova prava su prvenstveno zasnovana na načelu slobode, a tiču se u prvom redu odnosa pojedinca i države. Građanska prava naglašavaju autonomiju čoveka u odnosu na državu, koja se u njegovo ponašanje i delovanje može uplitati samo do one mere koju iziskuje život u društvu, zajedno sa drugim ljudima, dok su politička prava ona prava koja se tiču participacije i upravljanja državom i zajednicom (Dimitrijević i drugi, 2007: 58 - 59). Moramo napomenuti da razni autori i organizacije određene kategorije prava klasifikuju u određene grupe, ili preciznije rečeno generacije ljudskih prava¹ pa tako imamo prava prve, druge i treće generacije. Politička i građanska prava su prava prve generacije. Kako nam kaže Tomušat (2006: 137), sva prava koja spadaju u tu kategoriju (prvu generaciju) su zamišljena da omoguće svojim nosiocima da se neposredno pozivaju na njih ako misle da su žrtve nezakonite intervencije vlasti.

Odgovornost države jeste da utvrdi adekvatne mehanizme i procedure kako bi obezbedila da se sloboda okupljanja ostvaruje u praksi. Jer država u ovom slučaju mora da zaštiti bezbednost onih koji se pozivaju na pravo slobodnog mirnog okupljanja ukoliko postoje oni koji to pravo žele da im uskrate. Nije dovoljno da država samo odobri okupljanje, već da ga zaštiti. Šta nam

¹ "Generacije" - to je verovatno najadekvatniji termin, s obzirom na to da su se prava priznavala grupno u određenim vremenskim periodima.

kaže teorija? Najveći broj ljudskih prava usmeren je isključivo prema državi: pravima se država ograničava ili se od nje traži konkretno delovanje. Najtipičniji primer zahteva da se država uzdržava i ne meša jesu upravo prava koja se formulišu kao slobode: sloboda okupljanja koja nas posebno zanima, kao i sloboda kretanja i izražavanja. Država ne sme da čini ništa što bi ograničavalo ove ljude u uživanju ovih sloboda. Iako je obaveza države da se uzdržava karakteristična za građanska i politička prava, ona je međutim **dužna da štiti** ljude koji koriste svoje slobode, od napada drugih (Dimitrijević i drugi, 2007: 40). Posebno je bitno istaći da se pravo na okupljanje jedne grupe ne može ograničiti zato što druga grupa u društvu ne podržava stavove koje skup promoviše (Petrović - ur, 2011: 164), jer bi se time potpuno obesmisllila koncepcija slobode na mirno okupljanje. Što se tiče slobode okupljanja, njen suštinski karakter definisao je i Evropski sud za ljudska prava² koji konstatuje kako je pravo na mirno okupljanje osnovno pravo u demokratskom društvu, i poput slobode izražavanja, jedno je od temelja takvog društva.

Pravne garancije prava na slobodu mirnog okupljanja

Uvek kada se govori o ljudskim pravima prvo pitanje koje se postavlja jeste gde je i čime je to pravo garantovano. Posmatrajući konkretan slučaj Parade ponosa 2011. godine možemo naći pravne garancije u nizu dokumenata, kako u međunarodnim deklaracijama i konvencijama tako i u unutrašnjem pravu Republike Srbije.

Ljudska prava doživela su svoj potpuni razvoj time što su dobila punu međunarodnu dimenziju i postala deo međunarodnog prava. Usvajanjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija definisana su prva ljudska prava od međunarodnog značaja i priznata opšta načela za njihovo poštovanje i zaštitu (Dimitrijević i drugi, 2007: 91 - 92). Pravo na slobodu mirnog okupljanja definisano je u Univerzalnoj deklaraciji: „Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja“³.

Pravo na slobodu mirnog okupljanja garantuje i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (PGP): „Priznaje se pravo mirnog okupljanja. (...)“⁴

² Videti više: *Rassemblement jurassien v. Švajcarska*; 10. oktobar 1979, ECHR.

³ Videti više: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948); član 20, stav 1. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/043/88/IMG/NR004388.pdf?OpenElement>

⁴ Pakt o građanskim i političkim pravima; član 21, <http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/1%20pgp.doc>

Isto pravo garantuje i Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKPS): „Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja (...)“.⁵

Ustav Republike Srbije takođe definiše ovo pravo: „Mirno okupljanje građana je slobodno (...)“.⁶ Zanimljivo je da osim ustava, ovu oblast preciznije reguliše i Zakon o okupljanju građana⁷ koji je donešen mnogo ranije od ustava, početkom devedesetih godina, a tvrdi se i da nije u skladu sa njim, a čija su rešenja u velikoj meri zastarela i nisu upodobljena međunarodnim standardima (Petrović - ur, 2012: 135). Međunarodne komisije su kritikovale ovaj zakon, međutim novi se još nije našao na dnevnom redu Narodne skupštine.

Ono što smo sa namerom preskočili u prvom delu jeste norma koja kaže da postoje ograničenja ovog prava. Ustav predviđa da se sloboda okupljanja može zakonom ograničiti „ako je to neophodno radi zaštite javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije“.⁸ Ustav predviđa da ograničenje mora biti „neophodno“ u demokratskom društvu, kao što predviđaju PGP i EKPS (Petrović - ur, 2012: 136).

Prema Zakonu o okupljanju građana, policija može trajno da zabrani održavanje javnog skupa iz zakonom određenih razloga (ugrožavanje zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine i ometanje javnog saobraćaja).⁹ Moramo posebno napomenuti da se razlozi za zabranu više nego jasno i precizno utvrđeni, i u skladu sa međunarodnim pravnim propisima.

Ustav i zakon predviđaju uslove koji se moraju ispuniti da bi se pravo na slobodu mirnog okupljanja moglo realizovati poput prijave i mesta, ali to nije tema ovog rada pa se nećemo detaljnije ni baviti tim temama. Zakon predviđa mogućnost pravnog leka protiv rešenja o zabrani, međutim imajući u vidu vremenski kratak period, pravni lek se ne čini adekvatnim.¹⁰

Parade ponosa - praksa i Parada ponosa 2011. godine

Da bismo govorili o praksi u vezi sa paradama, moramo navesti šta parade predstavljaju. Kako nam kaže Zorica Mršević (2009: 126 - 127): „Parade imaju kao opšti cilj isticanje

⁵ Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; član 11.

<http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteka/konvencija%20za%20zatitu%20ljudskih%20prava%20i%20osnovnih%20sloboda%20sa%20izmenama%20predvienim%20protokolima%2011%20i%2014.doc>

⁶ Ustav Republike Srbije; „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006, član 54.

⁷ Zakon o slobodnom okupljanju građana; „Sl. glasnik RS“, 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05 i „Sl. glasnik SRJ“, 21/01.

⁸ Ustav RS; član 54, stav 4.

⁹ Zakon o slobodnom okupljanju građana; član 11.

¹⁰ Videti više u: (Petrović - ur, 2012: 138 - 139)

vidljivosti egzistencije istopolno orijentisanih ljudi kao i ukazivanje na postojeću diskriminaciju prema njima. Njihov cilj nije promovisanje pedofilije, homoseksualnosti, regrutovanje 'novih žrtava', a najmanje ne nametanje celom društvu jednog modela seksualnosti, kako to protivnici parada obično navode u svojim argumentima protiv.“ Ovo je od posebnog značaja za definisanje i argumentaciju u radu, iz razloga da ne bismo upali u zamku pravnog ograničenja prava na slobodu mirnog okupljanja. Ovde treba istaći da pošto su parade gotovo uvek povorke, odnosno ne održavaju se na jednom mestu već su uglavnom šetnje, marševi i sl, Evropski sud za ljudska prava je u svojoj odluci¹¹ jasno naveo da: „(...) sloboda mirnog okupljanja ne obuhvata samo skupove koji se održavaju na jednom mestu, već i javne povorke.“

Nakon što smo izložili šta su parade i argumetnovali da one predstavljaju miran skup, odnosno garantovane su pravom na slobodu mirnog okupljanja kao takve, u cilju sticanja šire slike izložićemo nekoliko slučajeva organizovanja parada ponosa sa različitim ishodima.

U Beogradu je 2001. godine organizovana prva Parada ponosa. Preciznije, to je bio samo pokušaj organizovanja. Na ulicama se desilo nasilje širokih razmera, a policija koja je morala da obezbedi skup nije reagovala, tačnije na veliku masu „demonstranata“ poslala je samo pedesetak policajaca. „Policija nije reagovala, država je zakazala i poslala tešku poruku da ne želi da obezbedi ljudsko pravo na mirno okupljanje“ (Anđelovski, 2009: 172).

Pre nego što se vratimo na neposrednu istoriju organizovanja parada u Beogradu, prikazaćemo jedan primer iz neposrednog okruženja, primer **Budimpešte iz 2008. godine**. Usled niza pretećih poruka i poziva na nasilje tadašnji načelnik budimpeštanske policije je stavio zabranu na održavanje parade uz obrazloženje da će zaustaviti promet saobraćaja u gradu. Međutim nakon protesta građanskih organizacija i pojedinih političara, već sutradan je zabrana povučena uz obrazloženje da sloboda okupljanja ima prioritet nad zastojem u saobraćaju (Mršević, 2009: 131).

Poučeni iskustvom iz 2001. godine, organizacija i planiranje parade za septembar **2009. godine u Beogradu** je rađena u saradnji sa policijom. Organizatori su uz pomoć stručnjaka za bezbednost sačinili Studiju bezbednosti, na osnovu koje je zaključeno da bi ova manifestacija predstavljala skup visokog rizika, ali da se, uz odgovarajuće preventivne mere i profesionalno postupanje pripadnika policije, skup može realizovati na način da bude potpuno bezbedan za sve koji u njemu učestvuju. Međutim, Parada ponosa najavljena za 20. septembar otkazana je samo

¹¹ Videti više: Christians against Racism and Fascism v. Ujedinjeno Kraljevstvo; 16. jul 1980, ECHR.

24 časa pred održavanje. Organizacioni odbor objavio je da je na sastanku s premijerom Vlade Republike Srbije organizatorima uručeno rešenje koje je potpisao direktor policije Srbije, da državni organi Republike Srbije nisu u mogućnosti da garantuju ostvarivanje ustavnih prava na mirno okupljanje učesnicima planiranog skupa na platou ispred Filozofskog fakulteta.

Ovim rešenjem MUP formalno nije zabranio skup, nego je odredio izmeštanje Parade ponosa na prostor Ušća ili ispred platoa Palate Srbije (treba primetiti da Zakon ne predviđa mogućnost da policija određuje mesto na kom će se skup održati), ali jasno je da je Parada de facto zabranjena. Zabrana skupa koji je zajedno s policijom planiran mesecima unapred, uz opravdanje da se to čini zbog pretnji neformalnih grupa, nije prihvatljiva. Procenu da se radi o skupu visokog rizika moralo je da prati veće obezbeđenje, ali i preventivni rad službi bezbednosti, a ne odustajanje od zaštite građana koji saraduju s policijom u organizaciji skupa (Dobrković - ur, 2010: 321).

Podneta je žalba Ustavnom sudu kako bi se osporilo rešenje kojim je Direkcija policije Ministarstva unutrašnjih poslova naložila organizatorima da premeste skup iz centra Beograda na Ušće, kao i zbog propuštanja državnih organa da učine sve što je u njihovoj moći da spreče nasilje nad učesnicima Parade ponosa i da obezbede ostvarivanje elementarnog ustavnog prava na slobodno javno okupljanje (Vučković; Savić, 2010: 9).

Ustavni sud je u decembru 2011. godine usvojio žalbu, zaključivši da su državni organi *povredili slobodu mirnog okupljanja*¹² (kurziv B.S. - autor). Takođe, predstavka je podneta i Evropskom sudu za ljudska prava.

U Beogradu je 2010. godine održana Parada ponosa. Policija je sa velikim brojem snaga zaštitila oko 1. 000 učesnika parade. Iako je na ulicama Beograda bio veliki broj „demonstranata“ protiv parade, država i policija su uspešno obavile svoj posao u zaštiti prava na slobodu mirnog okupljanja. Ovo je značilo pozitivan pomak Republike Srbije u poštovanju ljudskih prava i s obzirom na najave da će i 2011. godine biti održana parada moglo se očekivati samo unapređenje sistema zaštite ovakvih manifestacija. Međutim, ispostavilo se da Republika Srbija ipak ne želi uvek da garantuje ljudska prava.

Na kraju dolazimo do same teme ove studije. Parada ponosa je bila zakazana za 02. oktobar **2011. godine u Beogradu**. Iako su organizatori Parade ponosa u Beogradu uredno prijavili skup za 2. oktobar 2011. godine i održali sastanak s ministrom policije, koji je obećao da će

¹² Videti više: http://www.bgcentar.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=885:us

policija učiniti sve da učesnici Parade budu dovoljno zaštićeni, **skup je bio zabranjen** jer su prema saznanjima policije, koje su preneli mediji, pripremani neredi u Beogradu pa je zasedao Savet za nacionalnu bezbednost i preporučio zabranu svih javnih skupova 1. i 2. oktobra. Zapravo ono što piše u rešenju MUP-a je sledeće:

„Zabranjuje se održavanje javnog skupa i javnog skupa u pokretu, sazivača Udruženje 'Parada ponosa Beograd', prijavljenog za dan 02.10.2011. godine sa početkom od 11,00 časova u parku 'Manjež'. U sprovedenom postupku po prijavi utvrđeno je da su se stekli razlozi iz člana 11. stav 1. Zakona o okupljanju građana Republike Srbije, odnosno da na skupu može doći do ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine.“¹³

Donošenjem rešenja o zabrani održavanja Parade ponosa Republika Srbija je povredila pravo građana na slobodu mirnog okupljanja jer je bez legitimnog razloga, koji je neophodan u demokratskom društvu, zabranila održavanje Parade ponosa i nije ispunila svoju pozitivnu obavezu zaštite učesnika skupa od trećih lica, pripadnika ekstremističkih organizacija. U skladu sa članom 54. Ustava i članom 11. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda nikada ne može biti neophodno da se zabrani mirno okupljanje, čiji su učesnici potpuno nenasilni, zbog pretnje nasiljem od strane drugih. Takođe, postoje osnovani razlozi za verovanje da državni organi nisu zaštitili slobodu okupljanja organizatora (Petrović - ur, 2012: 34).

I povodom ovog slučaja podneta je Ustavna žalba kao i predstavka Evropskom sudu za ljudska prava.

Ukoliko pogledamo **sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava** možemo videti da će Republika Srbija sigurno biti kažnjena za negarantovanje ljudskih prava slobode na mirno okupljanje i za neispunjenje pozitivne obaveze o zaštiti skupa. Rusija i Poljska, koje su takođe tužene zbog zabrane „Parade ponosa“, dobile su presudu pred sudom da su povređena ljudska prava građana.¹⁴

Bačkovski protiv Poljske¹⁵ je bio slučaj Evropskog suda za ljudska prava u kome je jednoglasno presuđeno da je zabrana LGBT parade ponosa/ravnopravnosti u Varšavi, 2005. godine predstavljala kršenje odredaba članova 11, 13 i 14 Evropske Konvencije o ljudskim

¹³ Videti više: Zvanično rešenja MUP-a broj 212- 613/11/30.09.2011; prema: (Todorović Savović, 2012: 7)

¹⁴ Videti više: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Uskoro-zakazivanje-Parade-ponosa-2012.lt.html>

¹⁵ Videti više: Bačkovski v. Poland; 3 maj 2007, ECHR.

pravima i **predstavlja prvu nedvosmislenu potvrdu tog Suda da zabrana LGBT parade ponosa predstavlja kršenje prava na slobodu mirnog okupljanja** i udruživanja. Povrh toga Evropski sud je potvrdio da je dužnost države da obezbedi suštinsko i efikasno poštovanje slobode udruživanja i okupljanja od posebnog značaja kada su u pitanju nepopularne ideje ili pripadnost nepopularnim manjinama, jer su oni mnogo ranjiviji i izloženiji viktimizaciji.¹⁶

Zaključak

Kada govorimo o slobodi okupljanja kao ljudskom pravu može se reći da su stvari jasne. Država ne sme da se meša u slobodu okupljanja (osim u naravno jasno definisanim slučajevima) - i sa druge, možda i bitnije strane mora pozitivnom akcijom da garantuje bezbednost javnog okupljanja svim učesnicima. U konkretnom primeru parada, ili još konkretnijem Paradi ponosa 2011. godine više je nego očigledno da je Republika Srbija prekršila pravo na slobodu mirnog okupljanja odlukom da zabrani uredno prijavljen i mnogo unapred pripreman skup. Kao što smo videli država u rešenju nije navela nijedan konkretan razlog kojim bi mogla da ograniči pravo na mirno okupljanje. Opravdanje policije da postoje indicije da će nasilnici pokušati da u raznim delovima grada izazovu nered i kaos nije relevantno, posebno kada se uzme u obzir da nije pokrenut nijedan sudski proces po tom pitanju.

Kako smo u studiji prikazali, pravo na slobodu mirnog okupljanja je garantovano EKPS, pa nema sumnje da će i na osnovu Konvencije i ustanovljene sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava Republika Srbija biti kažnjena. I to verovatno oba puta, s obzirom da iako nije bilo formalne zabrane 2009. godine Republika Srbija nije učinila dovoljno da zaštiti pravo na slobodu mirnog okupljanja, što je Ustavni sud već okarakterisao kao kršenje ustavnih prava. To je svakako dobra stvar, jer se stiče utisak da se ljudskim pravima prilazi sa politikantske strane. Iako to nije tema ovog rada, na kraju se mora navesti da je protivljenje paradama ponosa u javnom mnenju Republike Srbije jako veliko, a da je 2011. godina bila „predizborna godina“, te razloge za zabranu Parade treba tražiti i na tom polju što je svakako neprihvatljivo i nadamo se da će kazna Evropskog suda za ljudska prava biti ozbiljna i da se mora staviti do znanja da su ljudska prava (a među njima i pravo na slobodu mirnog okupljanja) iznad svih partikularnih interesa i da se moraju poštovati kao civilizacijski ideal. Ostaje da vidimo šta će se u narednom

¹⁶ Videti više: LGBT populacija u Srbiji - stanje ljudskih prava i društveni položaj; Zaštitnik građana (2011), str 6.

periodu dešavati, jer je već najavljeno organizovanje parade za jesen 2012. godine i ostaje nada da su političke strukture i institucije izvukle pouku da se ljudska prava ne smeju kršiti.

Spisak korišćene literature

Anđelovski, Jelena (2009), „(Ne)čekajući svoja prava - o položaju LGBT osoba“, u Savić, Marija (ur), *Čitanka: od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima*, Beograd: Labris.

Dimitrijević, Vojin; Papić, Tatjana; Popović, Dragoljub; Petrović, Vesna (2007), *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Dobrković, Dina - ur (2010), *Ljudska prava u Srbiji 2009: pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Mršević, Zorica (2009), „Evropa protiv diskriminacije“, u Savić, Marija (ur), *Čitanka: od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima*, Beograd: Labris.

Petrović, Vesna - ur (2011), *Ljudska prava u Srbiji 2010: pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Petrović, Vesna - ur (2012), *Ljudska prava u Srbiji 2011: pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Todorović Savović, Jovanka (2012), *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji, za 2011. godinu*, Beograd: Labris.

Tomušat, Kristijan (2006), *Ljudska prava između idealizma i realizma*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

Vučković, Dragana; Savić Marija (2010), *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji, za 2009. godinu*, Beograd: Labris.

Pravni izvori

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Pakt o građanskim i političkim pravima

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS”, br. 98/2006.

Zakon o slobodnom okupljanju građana, “Sl. glasnik RS”, 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05 i
“Sl. glasnik SRJ”, 21/01.

LGBT populacija u Srbiji - stanje ljudskih prava i društveni položaj; Zaštitnik građana (2011).